

מתי לאחרונה הצחקת עכבר למוות? על כוחו המאגי של ההומור

לידיה אמיר

**חל שינוי ביחס להומור בשלושים השנים האחרונות בארץ ובעולם:
ההומור והצחוק נחשבים כיום לרצויים תמיד. אולם ההומור מצטייר
כתופעה מורכבת ופרדוקסלית בדמות החיים, ולכן משמש ככלי הישרדות
אולטימטיבי.**

הומוריסטית: אנשים המקבלים מידע מראש על כך שהמרצה הוא בעל חוש הומור נרשמים לסמינר שלו יותר מאנשים שלא מקבלים את המידע הזה, ומדרגים את ההרצאה בציון גבוה יותר, למרות ששמעו אותה ההרצאה כמו אלו שלא קיבלו מידע זה. אך בשנים האחרונות הועלו סגולותיו של ההומור על נס וההומור הפך כמעט לדת – פתרון לכל דבר, שכל הכופר בו, לוקה. מחקרים רבים שנעשו בתחום הבריאות ובריאות הנפש משנות ה-70 הראו כמה ההומור והצחוק חיוניים לנו וכיצד הם תורמים לבריאות הנפשית והפיזית שלנו. האנדורפינים – משככי הכאבים הטבעיים של הגוף – המשתחררים בזמן הצחוק, הועלו על נס: אמנם גם ספורט ומין גורמים לשחרור אנדורפינים, אך ההומור הכי פחות מעייף.

בשנים האחרונות הצחוק וההומור קיבלו, אם כך, הגנה כדבר מה שאיש לא מוצא בו פגם ובוודאי אינו מזיק. אך לאורך ההיסטוריה, בתולדות הפילוסופיה והדתות, הצחוק וההומור לא נחשבו טובים בהכרח. ראשית, הצחוק גופני הוא – אדם הפורץ בצחוק גופו ופניו מתעוותים, שריריו רפויים לגמרי, פתחי גופו זולגים, הוא נשכב על הרצפה ומתחנן לרחמים. הגופניות של הצחוק לא הייתה יכולה למצוא חן בעיני פילוסופים רציונליים ואנשי דת חסודים, ולעורר את הכבוד שהפוליטיקאי סבור שהוא ראוי לו. שנית, הצחוק הוא אכן מסוכן ביותר ממוכן אחד, שכן אפשר למות מצחוק וגם להמית באמצעות לעג. כוחו של הצחוק הקיבוצי לבדד, להעליב ולהשפיל גדול וראוי לתשומת לב מיוחדת. מלבד אנשים שהתאבדו משום שהיו מושא ללעג, ידוע כוחם

אני כותבת מאמר זה במהלך הכנס הבינלאומי ה-22 לחקר ההומור המתקיים עתה (יוני 2010) בהונג קונג. כמעט שלושים שנה עברו מאז הרצאתי בכנס של אותה אגודה בינלאומית בתל אביב בשנות ה-80 של המאה שעברה. במהלך השנים פגשתי פעמים רבות חברות חוקרים זו בעולם ובארץ בשלושים השנים האלה: מספר הדיסציפלינות העוסקות בהומור גדל (רפואה, פסיכולוגיה, תקשורת, בלשנות, ספרות, דרמה, פולקלור, היסטוריה, סוציולוגיה, אנתרופולוגיה, פילוסופיה, חקר הדתות ועוד), גם מספר המדינות המעורבות במחקר ובעשייה, כמו גם מספר החוקרים הפעילים ומספר מביאי ההומור לסוגיו ומפתחיו (ליצנים רפואיים, יוגים של צחוק, מפתחי הומור מקצועיים). לאגודות הלאומיות שנוצרו במהלך השנים נוספה לאחרונה (2009) האגודה הישראלית לחקר ההומור, כשבין הישגיה כנס ראשון שהתקיים באפריל וספר היוצא לאור בהוצאת כרמל (2010). אולם השינוי הגדול ביותר שהתרחש במהלך שנים אלו הוא השינוי ביחס אל ההומור שחל בתודעת הקהל הרחב ובקהילת החוקרים בכלל. מנושא שולי, הבעייתי מבחינה אתית, הפך ההומור למעולה שבתכונות, מעלה מופלאה שברור מאליו שמי שחסר אותה – מישו הנוצרי, דרך הפילוסוף הקפדן ועד הפוליטיקאי החדש – לוקה.

אמנם ידענו שההומור מהלך עלינו קסמים. אנחנו הר משוכנעים שאנשים בעלי חוש הומור הם אינטליגנטים יותר, יצירתיים יותר, גמישים יותר. אנו רוצים, אם לא להתחתן אתם, לפחות לשהות בקרבתם, אפילו לא שמענו מהם מילה

האדיר של הסטיריקנים גם ביוון ובאירלנד העתיקות וגם במדינות ערב: הסטירה הייתה, ועתים אף הנה, כלי מלחמה, ובאירלנד האויב היה העכברים. לסטיריקנים ייחסו יכולת להלעיג עכברים למוות. ההומור, בצורתו הפוגענית, נחשב ליעיל כמו קללה של מיטב המכשפים.

אם כך, אך מן הראוי שנקדיש תשומת לב לתכונה זו - שאחרי כל כך הרבה מחקרים איש עדיין אינו יודע בדיוק מהי - המהלכת קסמים כמו המאגיה השחורה והלבנה: שחורה, כי ביכולתו להמית, ולבנה, כי היא גורם לנו ללכת שבי אחר הומוריסט המענג אותנו. ההומור, האומר ולא אומר כאחת, הוא בדיה מתוקה ומציאות אכזרית גם יחד. בו-בזמן, הוא מקרב ומרחיק, מאחד ומבודד. הוא בעצמו מורכב, מסוכן, חמקמק ורב-משמעי כמו החיים, ובכך טמון סודו ככלי ההישרדות האולטימטיבי.

לכן עורכי **נוורת** ראויים להערכה מיוחדת על שהתעמתו עם נושא מורכב זה. המאמרים המצויים בחוברת זו מאירים פנים שונות של ההומור. אני משוכנעת כי אסופה זו תענג את קוראיה ומודה על כי הוזמנתי לקחת חלק בעריכתה.

* הכותבת היא עורכת אורחת של הגיליון, מרצה בכירה לפילוסופיה וראש לימודי תשתית בבית הספר לתקשורת של המכללה למינהל, המסלול האקדמי. היא מחלוצות הוראת ההומור בארץ, באקדמיה ומחוצה לה, ומחלוצות חקר ההומור בפילוסופיה. ארבע תכניות הרדיו מתוך התוכנית השבועית שלה, "דיוטימה: פילוסופיה בחיי היום-יום, מחשבה בפעולה", מוקדשות להיבטים שונים של ההומור: פסיכולוגיה של ההומור, פילוסופיה של ההומור, הומור בדתות, הומור בחיי היום-יום. לתכניות ניתן להקשיב ב-On Demand ב-"דיוטימה" או "ד"ר לידיה אמיר" - www.106fm.co.il פרסומיה בנושא ההומור כוללים:

אמיר, ל. (2006). "כשניטשה צחק: קידוש הצחוק במחשבת ניטשה", **מטפורה** 6, עמ' 109-125.

אמיר, ל. "הקומי בתולדות הפילוסופיה", **חשיבותה של אי-רצינות** (שם זמני), אריה סובר ואבנר זיו (עורכים), ירושלים: כרמל (יפורסם).

Amir, L.B. (2002). Pride, humiliation and humility: Humor as a virtue. *International Journal of Philosophical Practice*, 1(3).

Amir, L.B. (Forthcoming). *Humor in the good life*. Albany, NY: SUNY Press.

Amir, L.B. (Forthcoming). Willing well, living well: Educating the will though humor. *Philosophical Practice*.